ئینترۆپۆلۆژیا له جهانبینی مارکس … سمکۆ محەمەد

چەمکی ئینترۆپۆلۆژیا.. گەڕانێك بەدوای شوناسی مرۆق …

شیتەڵکردنی رەگوڕیشه و پێکهاتەکانی کۆمەڵگەی بەشەری لەگۆشەنیگای ئینترۆپۆلۆژیاوە, پرسێکە دەردەشەیەکی فەلسەفی و مێژوویی زۆر زیاتر لەگەڵ خۆیدا بەکێش دەکات. هەر لەم سەروبەندەدا مرۆق وەك کائینێك کەلەسەنتەری عەقڵدا خۆی بینیوەتەوە, خۆی بەخاوەن شتەکان زانیوە, شوناسی سەربەخۆییش بۆتە بەشێکی دانەبڕاو لەو پرسە یەکلانەکراوەیە, بەدەلیلی ئەوەی مرۆق ئەو کائینەیە کەهەر لەسەرەتای هاتنیەوە سروشتێکی تایبەتی هەبووە, لەگەڵ کارپێکردنی هەستەکانیدا سروشتێکی لەخۆی نیشانداوە جیا لەسروشتی ئاژەڵ, هەڵبەت ئەم هەوڵەی مرۆق سیفەتێکی وەرگرتووە کەلەدەسەڵاتی خواوەندێتیەوە نزیکە, دەسەڵاتێك کەهەم رەهەندێکی کۆمەڵاتی هەیە, لەپەیوەندیەکانی خێڵ و تایەفە و گروپە کۆمەڵایەتیەکانەوە بگرە, تادەگاتە پێکهێنانی جۆرەکانی خێزان کەلەئەزەلەوە چالاکترین یەکەی کۆمەڵایەتی بووە, هەم کائینێکی نامۆ بووە بەرامبەر رووداوەکان و ململانێکان, هەم بەجۆرێکی دیکە ترس بووە لەنەمان و لەبەینچوونی رەگەزەکان.

دیارە لەروویەکی ترەوە بیرکردنەوەکانی مرۆق رەهەندێکی ئابوریشی هەبووە کەلەکارپێکردنی ئەو سامانە سروشتیەی لەبەردەستیدابووە رەنگی داوەتەوە, دواجاریش ئەم سیفەتە کەلەفەرهەنگ و کولتوردا, وەك بەشێك لەسوننەتەکانی ژیان خزاوەتە نێو میتۆلۆژیاوە, بۆتە بەشێك لەمێژووی گەشەی بەشەر, بەمەش ئەرکێکی دەست لێنەدراوی کردووە بەئامرازی چالاکی خوڵقاندن و گەشەو هەڵدان و هەرچی زیاتر بەرهەمهێنان لەڕووی مەتریالی بەشەری و دەستکاری کردنی هەندێك لەیاساکانی سروشت کەتەواوی مەخلوقات و کائینەکانی سەرزەمینی بەیەکەوە گرێداوە.

لێرەوە ئەم کائینە واتە مرۆق ” بووە بەیەکێك لەسەر مەشقی ڕێڕەو و پەڕەگرتنی ژیارەکان و گەشەی کردوو بوو بەسەرداری ئەو رەگەزە ئاژەڵیانەی کەلەخۆیەوە نزیکن”1
ئەم پرسە کەبەگوێرەی پێودانگ و پێوانەکانی کۆمەڵگەی پەڕەگرتوو, بەئینترۆپۆلۆژیا ناسراوە, پێشتر شێوازو ناوەڕۆکی ئاڵۆزی هەبووە,

کێشەی سەرەکی ئەم چەمکە مەترسی ئەو گومان و دوودڵی و راراییە بوو کەفرەخودایی فرەهزری بۆ دەسەڵات بەجێهێشت بوو لەخودو خودادا باوەڕێکی ئاڵۆزی وەلاوە نابوو, سوقرات لەهزرێکی ئەخلاقی و ریشەییدا ئەم پێوانەو یاسایەی تێکشکاند کەپێشتر لەسەردەمی گریکیەکاندا شاعیری بەناو بانگ (زینۆفانس 570_ 480 پ.ز) یەکەم کەس بووە دژی ئەو بیرۆکەیە وەستا کە خوا مرۆڤی لەسەر فۆڕمی خۆی دروست کردووە, بەپێچەوانەوە مرۆڤ لەسەر شێوەی خۆی وێنەی خواوەندی وێنا کردووە, ئەم تێگەیشتنە هەڵاو زەنایەکی زۆری لەیۆنانی کۆندا نایەوە, بەڵام دواجار سوقرات زانستیانە تر ئەم چەمکەی موناقەشەکرد و کردی بەکۆجیتۆیەك و بەمرۆڤی گوت ” ئەی ئەوکائینەی لەسەنتەری دەسەڵاتدا راوەستاوی وەخەبەربێ و بەرلەهەر شتێك خۆت بناسە” 2 ئەم کۆجیتۆیەی سوقرات سەبارەت بەگەردوون و خوودناسی, تێکەڵ بەنهێنیەکانی سروشت بوو کەتائێستاش کاری پێدەکرێت, هەڵبژاردنی ژیانی تەنهایش لەلایەن مرۆڤەوە لەو گومانەوە سەریهەڵداوە کەناتوانێ کێشە ئاڵۆزەکان یەکلایی بکاتەوە, جەنگ لەپێناو ئەم ئامانجە بۆ هودەیەش لەغەریزەی مانەوەدایە و تەواوبوون و داستانەکان و پاڵەوانێتی بۆمانەوەی ژیان لەجوغزێکی دیاریکراودا باشترین سەلمێنەری ئەم بۆچوونەیە.

بەلەبەر چاوگرتنی ئەو نەرجسیەتەی کەمرۆڤ بۆخۆی هەیبووە, فەلسەفە کردی بەئەرکی سەرشانی مرۆڤ. هەر بۆیە “شانازی بەڕەچەڵەکی خودیەزدانیەوە کردووە, چونکی یەکێك بووە لەو فاکتەرە یارمەتیدەرانەی بۆ تێکشکاندنی هەر پەوەندیەك کەبەجهانی ئاژەڵەوە بەستوویەتی” 3 هەروەك چۆن فرۆیدیش لەرووی دەرونشیکاری موناقەشەی ئەم پرسەی کردووە و دەڵێ” مرۆڤ ئەو کائینەیە کەبەر لەئاژەڵ هیچ نەبووە” 4 مەبەستی فرۆید ئەوەیە کەمرۆڤ لەئاژەڵ چاکتر نەبووە, بەڵکو لەهەمان سێڵاوی ئاژەڵانەوە هاتووە, هەروەك چۆن نزیکایەتی هەیە لەگەڵ بنچینە فکریەکەی (ئەرستۆ تالیس) کەدەڵێ ” مرۆڤ کائینێکی لۆژیکیە بەڵام کەتائێستا نەگەیشتۆتە ئەو ئاستەی نیشانەکان و هاوشێوەکانی نێوان خۆی و ئاژەڵ بسڕێتەوە, جارێك لەپێکهاتەی جەستەیی و بایلۆژیەکانەوە, جارێکی تر لەپێکهاتەی سایکۆلۆژیدا نیشانەکانی دەرکەوتووە”. بۆیە (هۆسرێل) لەو خاڵەدا دەگاتە قەناعەت لەگەڵ ئەرستۆ کەمرۆڤ ناوەڕۆك و هۆکاری بنەڕەتی و بوونە. کەوابوو هەرمەبەستێك لەپشت گەڕانەوەبێت بۆسەلماندنی بوون ئیدیالیستی یان ماتریالیستی, ناتوانێ بەبێ بوونی بابەتەکان و بێ پشتگیری مێژوویی و بەبێ ئینترۆپۆلۆژیا مانایەکی سەربەخۆ یاخود پێناسێکی سەربەخۆی پێبدات, چونکی فەرامۆش کردنی هەریەکێك لەو مەعقولیەت و لامەعقولیەتە بوونی گەردون و بنچینەکەیەتی, پێشمەرجیش

ئەوەیە کەهەموو تاکێک دەتوانێ خۆی ساغ بکاتەوە لەگەڵ دەوروبەر و کۆمەڵ و سروشت و بنچینە ئیدیالیستی و ماتریالیستیەکان.

شتێك کە (فیورباخ 1804_ 1872) بۆ خوێندنەوەی سروشتی مرۆڤ پشتی پێ بەستووە, ئەو دژایەتی کردنەیەتی لەگەڵ ڕەگەزی ئاژەڵ و بەشت بوون و نامۆ بوون و ئەو ئاینزایەی کەلەمرۆڤایەتیدا دەبێتە شت, هەڵبەت ئەو دابڕانە مەعریفیەی کەمارکس لەفکری فیورباخ سەبارەت بەجەوهەری سروشت و بوون نیشانیدا, جۆرێك لەدەوڵەمەندکردنی ئەم چەمکەیە, دیارە مارکس لەخوێندنەوەیەکی ماتریالیدا بۆگەشەی هێزە کۆمەڵایەتیەکان دەیگەڕێنێتەوە کەبەلای ئەوەوە مرۆڤ بوونەوەرێکی سروشتیە, ئەمەش خۆی لەخۆیدا شتێکی هێشتا ناتەواوە سەبارەت بەچەمکی مرۆڤ" 5 ئەم تێگەیشتنە لایەنێکی گرنگ لەهەقیقەت دەپێکێ, چونکی " مرۆڤ جگە لەخوڵقاندن و سەلماندنی بوون شتێکی دیکەی لەتوانادا نیە, لەبەر ئەوەی لەڕێگەی حاڵەتە خودی و بابەتیەکانەوە هەڵدەستێ بەئەنجامدانی گۆڕینی شتەکان"6 مادام مرۆڤ لەو ڕێگەیەداو لەگەڵ ڕەوتی پەرەسەندنی مێژووداو لەپڕۆسەیەکی درێژخایەندا خۆی بەرهەمهێناوە, کەواتە توانای ئەوەی هەبووە بیسەلمێنێت کەبونەوەرێکە دەبێت لەسەنتەری عەقڵدا بوەستێ.

بەشێکی زۆری ئەم تایبەتمەندێتیەش, دەگەڕێتەوە بۆئەو جیاوازیەی کەلەنێوان خۆی و ئاژەڵدا بینیویەتی, کەواتە شایستەی دەسەڵات و خاوەندارێتیە, بۆنمونە بەکارهێنانی عەقڵ بۆ بەدەستهێنانی دەسەڵات و ڕاوەستان لەسێنتەر, خاڵی سەرەتاییە لەو جیاوازیانەی کەلەگەڵ کائینەکانی تردا هەیەتی, ئەوهەقەشی بەخۆیداوە ببێتە سەرداری هەموو شتەکانی دەوروبەری کەبەناوی عەقلانیەتەوە بۆتە کڕۆکی ئەو ململانێیەی کەمێژوو لەگەڵ خۆیدا هێناویەتی, هەر لێرەشەوە موڵکایەتی تایبەتی سەرەتای پەیدابوونی تموحەکانی مرۆڤ بووە.

ئینترۆپۆلۆژیا… میتۆدێك بۆ هۆشیاری نەتەوەکان

ئازادبوونی مرۆڤ لەنهێنیە گەردونیەکان و وەهمی دەسەڵاتخوازی تەنها کارێکی جەستەیی نیە, بەڵکو کردەیەکی زەینی و فکریشە کەلەمیتۆدۆلۆژیاکاندا هاتووەو بەشێك لەوهەقیقەتە مێژوویە پێکدێنێ (میتۆدی ئازادبوونی مرۆڤ, جەخت لەسەر پێشەکیە فەلسەفیەکان دەکاتەوە و ناتوانێ ببێتە میتۆدێکی سەربەخۆ جگەلەئازادیەکی وەهمی) هیگڵیش لەمبارەیەوە مرۆڤ هاندەدات ببێتە خودیکی هۆشیار, لەبری ئەوەی هۆشیاریەکی خودی و ئینسانی پەیدا

بكات و مرۆڤ ببێتە كائینێكی هەقیقی, مەبەست لەمرۆڤی هەقیقی ئەوەیە كەلەدونیایەكی هەقیقی و مەوزوعیدا بژی و ئاراستەیەك بۆدونیا دیاری دەكات, دەبێتە كائینێك كەدونیا لەسەر سەری راوەستاوە.

بۆیە هیگڵ دەیتوانی جارێكی تر كۆنت□□ی هەموو سنورەكان بكات, ئەوسنورانەی كەلەوجوددا دروستكراون بونیان هەیە, ئەو پێی وابوو ئەوەی كەلەهەستی خراپ و ئینسانی هەقیقیدا هەیە, بۆتە میتۆدی ئازادی, ئازاد بوون لەوەهم و تێڕامان و خۆبەدەستەوەدان, هەموو ئەمانە قسەگەلێكن بۆئازادی و چەمكی ئینترۆپۆلۆژیا كەهێشتا وەزیفەی تایبەتی خۆی وەرنەگرتووە لەنێو فكردا, بەڵكو ئەو باوەڕانەی لەنێو فەلسەفەدا وەبەرهێناوە كەلەكۆمەڵناسی و ئینترۆپۆلۆژیادا بونیاتەكەیان پێكهێناوە, ستایلی مایەكی سۆسۆلۆژیای میللەتانیش, باسێكی سەراسەریە لەمیتۆدەكانی ماركسدا و یەكێك لەشاڕێگە بنچینەییەكانی مێژوویی بیری سیاسیە.

ماركس لەدەستنوسە فەلسەفیەكانیدا سەبارەت بە ئۆبژێكتی فیورباخ دەڵێ" ئیتر كاری ئێمە تەنها رەسم كردنی خەتی زەینی نیە لەنێوان ئێستاو رابردوودا, بەڵكو تەواوكردنی فكری رابردووە و تەرجەمەكردنیەتی بۆسەر ژیانی واقیعی و كۆمەڵایەتی كەبەشەریەت لەسەرەتای هاتنیەوە دەستی پێكردووەو لەخاڵی سفرەوە دەستی پێناكات, بەڵكو هەڵدەستێ بەتەواو كردنی كارەكۆنەكانی پێشووی, بەڵام بەهۆشیارییەكی نوێوە"7 دەیارە دەسەڵات و دەوڵەتی سیاسی لەهەموو شوێنێكدا وابیردەكاتەوە كەعەقڵ جێگیر بووە, بەڵام رووبەڕی دژایەتی ئەركداری ئیدیاڵ و گریمانەو واقیعەكانی خۆی دەبێتەوە, كەواتە لەهەموو شوێنێكدا و لەناخی لەناوچونی دەوڵەتی سیاسیدا هەقیقەتی كۆمەڵایەتی گەشەدەكات " هەڵبەت ماركس لەهەڵسەنگاندنی دەوڵەت, واقیعی ئابوری لەبارچو دەگرێت و بەیەكێك لەئامرازەكانی چینی فەرمانڕەوا تەماشا دەكات, ئەم تێڕوانینەش لەوێوە سەرچاوەی گرتبوو كەتا ئەوكات موناقەشە لەسەر ئازادكردنی ئینسان بوو لەخودەوە بۆگشت, واتە ئازادكردنی كۆمەڵگە لەململانێی چینەكاندا, چونكە تائەوكات نەبوبوو بەبەشێك لەئینترۆپۆلۆژیای فەرهەنگی, هەروەك چۆن ئیترۆپۆلۆژیا ناسی نەبۆتە ئازادی خوود, ئەم دانپیانانە تایبەتمەندیەك لەشێوازی كۆمەڵایەتی و كێبەركێی بەردەوام لەنێوان (هێزی شتەكان) و هێزی شەرعیدا بەرجەستە دەكات, ئەمەش ئەوەدەگەێنێ كەهاتنی هەندێك لەرەوتە فكریە سیاسیەكان لەسەدەی هەژدەهەمدا سەریهەڵدا و بەشێك بڕوایان بەڕیفۆڕمی كۆمەڵگە

هەبوو لەرێگای خودی دەوڵەتەوە و بیخەنە سەر راستە رێگەیەك, بەتایبەت (مارکس و ئەنگڵس) کەهەردوکیان تەبابوون لەسەر نەخشەیەك بۆئینترۆپۆلۆژیای ئابوری, لەگەڵ رۆشنکردنەوەی ئەم چەمکە لەشێوازی بەرهەمهێنانی ئاسیەوەی و ئینترۆپۆلۆژیای سیاسی کەبەچاوی ئیعتبارەوە وەرگیراوە, بۆوانە (بۆچونەکانی جۆرج بالاندیە) لەکتێبی (ئینترۆپۆلۆژیا السیاسە).

شێوازی بەرهەمهێنانی ئاسیایی لەتایبەتمەندیەکانی شارستانیەتێك جیا لەشارستانیەتی خۆراوایە و ئەگەرە بوونی هەیە کەوەرچەرخانی مێژوویی بەپێی گروپە مرۆییە جۆراوجۆرەکان چەندین هێڵی تێپەڕاندووە نەك یەك هێڵ، لەلایەکی ترەوە وابیردێتەوە کەتایبەتمەندی شێوازی بەرهەمهێنانی ئاسیایی پەیڕەوی کۆیلەتیە، بەندە و بەکرێگیراوان لەچینی خاوەن ئامرازی بەرهەمهێنان نەبووە، بەڵکو پەیڕەوی زەحمەتکێشان لەدەوڵەتە، ئەگەر ئەم راڤەکردنەی شێوازی بەرهەمهێنانی ئاسیایی دروست بێت، پێکهاتەی کۆمەڵایەتی لەرێگەی ململانێی چینایەتی بەواتای خۆراوایی ئەوە دەستنیشان ناکرێت، بەڵکو تایەتمەندی ئەو ئەوەیە کەهەموو کۆمەڵگا لەژێر سێبەری چەوساندنەوەی دەوڵەت یان چینی بۆرۆکراتدایە”. ریمۆن ئارون. قۆناغە بنەماییەکانی هزر لەکۆمەڵناسیدا.
بەرگی یەکەم. وەرگێڕانی. عەبدولڵا رەسوڵی. ل250. هەرئەم فکرەیەش وای کردوو وارێکخرا کەلەگەڵ کۆمەڵگای رۆژهەڵات و دیاردە مێژووییەکاندا بۆتەوە کەهەندێکیان لەو ریواتانەدا وسف کرابوون کەگەشتیارەکان دەیانگێڕایەوە”[8] ئەلێرەوە ئەم چەمکە لەدیدی مارکسدا لەرووی مێژووییەوە سەرچاوە دەگرێ کەلەکۆڵۆنی یەکەمەوە هاتووە, دیارە باری کۆمەڵایەتی ئەم کۆمەڵگەیە لەسەر بنچینەی سۆسیالیستێکی سەروەتی پێکهاتبوو, کۆڵۆنی یەکەم ئەو کۆمەڵە خەڵکە بوون کەلەشاری (ژوار) وەکی کۆمەڵەیەکی یاخی هەڵکەوتبوون لەدەسەڵاتی کڵێسای (لۆتەر) خۆیان جیاکردبۆوە, پاش دەساڵ لەئەزیەت کێشان لەژێر دەسەڵاتی ئەم سیستمەدا, ئەمانە کەخەڵکانێکی هەژار بوون و تەنها بەیارمەتی (کواکر) ی مرۆ دۆستەکانی لەندەن وئەمریکا توانیان بگەنە شوێنی خۆیان و قەشەیەکیان بەناوی (بۆملەر) دەستنیشان کردو لەپایزی ساڵی 1817 گەیشتنە فلادلفیا, هەر کەگەیشتە ئەوێ 7 پارچە زەویان کڕی کەبەهای هەر پارچەیەك 6000 دۆلار بوو کەدەبوو بدرێتەوە, بەڵام بۆهەر کەسێك چەند دۆلارێکیان هەبوو, ئیدی تەخت و پوخت ئەو بۆپارەیەیان خستە خزمەتی کشتوکاڵ و دانەوێڵەو ئامرازەکانی گەشەسەندن و پێداویستیە خزمەتگوزاریەکانەوە, هەرلەوێش بەعەدالەت پارچە زەویەکانیان لەنێوان خۆیاندا دابەش

کرد"9 ئەم حیکایەتە مێژووییە بۆ مارکس دەبێتە زەمینەیەکی لەبارتر بۆکارکردن لەسەر چەمکی ئینترۆپۆلۆژیای ئابوری, ئەمە جگە لەفەلسەفەی ئەبیکۆرسی یۆنانی و تیۆرەکەی داروین کەلەباری زانستی و مێژووییەوە گەشەی مرۆڤ و ئاڵوگۆڕە بایلۆژیەکاندا.

رەگوریشەی خۆی و خۆزانە سەرەتاییەکان و قۆناغی پیش مێژوویی بەشەریەت لە(اصل الانواع) . دا تیۆریزە کراوە, ئەگەرچی بەپێی بۆچوونی هەندێك لەزاناکانی بواری زیندەوەرە گەردیلەکان و بۆماوەکاندا لەم دواییەدا هاتبوو کە داروینیزمی نوێ ناوبانگی دەرکرد و جۆرێك شکانەوە بوو لەچەمکی سەرهەڵدانی بەشەریەت و زیندەوەرەکاندا, بەڵام داروین پێی وابوو کە هەڵبژاردنی سروشت لەلایەن مرۆڤەوە ئەوە ئەگەێنێ کەداکۆکی کردنی زیندەوەرەکان لەپێناو مانەوەدا ئەوە دەخوازێ کەئەندامەکانی یان کارەکانی پەرەدەستێنێ تاکو لەو ژینگەیەدا خۆی بگونجێنێ, سروستیش بەهێزەکان هەڵدەبژێرێت بۆمانەوە, بۆیە لەم دژایەتی کردنەدا هەندێك لەناو دەچن و هەندێکیشیان تاجێگایەك لەشێوەیەکی تردا باشتر دەگونجێن و بەردەوام دەبن.

مرۆڤی نامۆ… مرۆڤ ئامێری

کاتێك چەمکی نامۆیی موناقەشە دەکەین مەرجە هەردوو بارە دەرونیە تەندروستەکەو بارە ئاساییەکەی کەهۆشیاریە لەبەرچاو بگرین, مەبەستمە بڵێم نامۆگەری لەسروشتی مرۆڤدا شتێکی ئەزەلیە کەوڵامدانەوەی شتە نهێنیەکانی پێنیە, مردن بەشێك لەونهێنیانە پێکدەهێنێت, بەڵام نامۆگەری بەمانا فەلسەفیەکەی لەدەرەوەی (جوگرافیا و زمان و سایکۆلۆژیادایە) هەربەم شێوەیەش نامۆبوون بۆدابەزاندنی چالاکی خۆبزوێنەرو ئازادی مرۆڤ بوو بەئامرازێك, ئیدی ژیانی نەوعی بووە هۆی ئەوەی مرۆڤ تەنها وەکو ئامێرگەلێکی لێبێت "سروشت وەك چۆن ئامێرەکانی ژیان بۆکار دەستەبەر دەکات, بەمانای ئەوەی کاری شایستە بێت ئەو شتانەی کەکاریان لەسەر دەکرێت ناتوانرێ ژیانی تێدای هەبێت, بەمانایەکی تر هەندێ جار ئامێرەکان ژیانیش دەستەبەر دەکەن, واتە ئامێرگەلێك کەبۆ زامن کردنی ژیانی مەتریالی خودی کرێکار پێویستە" 10 ئیتر ئەم چەمکە کەوتە نێو بەها فەلسەفیەکانی وەك دەرونناسی, دواتر بوو بەتیۆرەیەکی رەخنەیی لەکۆمەڵگەو دواجاریش پێکەوە لکاندنی بەماتریالیزمی دیالکتیکەوە, هەروەك چۆن ئەم زەرورەتە لەقوتابخانەی فرانکفۆرت دیراسە کراو لەسەردەستی (تیۆدۆر ئادۆرنۆ و هۆرکهایمەر و دواتریش مارکۆزە و فرۆم هتد) وەك تیۆرێکی رەخەییی لەکۆمەڵگەو سیستمە

فەرمانڕواییەکەی, بەڵام وەك (ویلهێم رایش) ئاماژەی پێدەکات, ئەوەی کە فرۆید کاری لەسەر کردووە تەنیا ئاشکرا کردنی شتە نێگەتیڤکانی کۆمەڵگەو دەرهاویشتەکانی دەسەڵاتی باوکسالاری و نەخۆشیە دەرونیەکانە, بۆیە ناکرێ بەراورد بکرێ لەگەڵ فەلسەفەی مارکسیزم, چونکی ئەم فەلسەفەیە بۆگۆڕینی ئەودونیایەیە کەچینەکانی لەبەرانبەر یەکتردا راگرتووە, بەمەش مارکس پشت بەو مەتریالە بەشەرییە دەبەستێ کەلەبزوتنەوەیەکی جەماوەریدا خۆی دەنوێنێ, ئەم چەمکەشی لەوپێناسەیە دەرکرد کەتەنیا نەخۆشیەکی دەرونیە و بەس, بەڵگەش بۆئەم راستیە ئەوەیە کەمرۆڤ بوونەوەرێکی بەرهەمهێنەرە, بەڵام کاتێك لەبەرهەمی کارو چالاکیەکانی بێبەش دەکرێ, تەنها وەك ئامێرێك چاوی لێدەکرێ, دووچاری نامۆبوونێکی رۆحی و جەستەیی دەبێت, ئەمە لەباری ماتریالیەوە, لەباری فەرهەنگیشەوە ئەوکاتە خۆی بەنامۆ دەبینێ کەوەك تاك لەگەڵ فەرهەنگی کۆمەڵگەدا نایەتەوەو دادەبڕێ و ناویەوێ لەبۆتەی شتەباوەکان بمێنێتەوە کەلەگەڵ بیرو بۆچونی کۆمەڵگەدا تەریب بێت, لەلایەکی ترەوە مرۆڤ کاتێك دەڕوانێ لەدونیایەکدا سامانێکی لەبن نەهاتووی تێدایە و بەهرەمەند نیە تیایدا, هەروەك چۆن وەزی خۆی لەرێگای مەرجە هەقیقیەکانەوە دەخاتەگەڕو بەشێوەیەك لەشێوەکان دەیگوازێتەوە بۆناو واقیعێك کەلەبەرانبەر واقیعێکی تردا ناکۆکی هەیە و دەیەوێت لەناوی بەرێت, ئاوەهاش دەیەوێت لەدەرەوەی شتە داسەپاو و سنوردارەکان هەڵبسوڕێت, ئەمەش پێچەوانەی ئەو دەربڕینەیە کەخوود بەئەندازەی گەورەیی گەردوون گومانی لەخۆی هەیە, لەڕاستیدا ئەمە پرسێکی فەلسەفیە, رەنگە بشێ بۆئەوەی مرۆڤ وەك سەنتەری عەقڵ خودێتی خۆی بەئەندازەی جەوهەرێکی گەورەتر لەوقەوارەیە ببینێ, بەڵام دواجار هەرئەم تێڕوانینە گشتگیرتر دبێت و لەبارەکانی دیکەشدا دژ دەوەستێتەوە, لێرەوەیە خوێندنەوەکەی مارکس بۆ نامۆگەرایی پێچەوانەی خوێندنەوەکەی جامیعەی فرانکفۆرتە, چونکی یەکەم کارێك کەپێی هەڵساوە لەڕووی دەرونیەوە لەقوتابخانەی فرانکفۆرت لەسەر ئیشکیالیاتەکانی تیۆری و رەخنەیی کۆمەڵگە نوسینی گەشەسەندنی عەقیدەیی ئاینی مەسیحی بوو کەبەناونیشانی “میتۆدو وەزیفەی سایکۆلۆژیای کۆمەڵایەتی و شیکردنەوەکانی نوسیویەتی تەندروست نەبووە, ئەو میکانیزمەی کەبۆ ئینسجام کردن و شیکردنەوەی دەروونی میتۆدی مارکسی بەکاری هێناوە گونجاو نیە” 10

هەر لەو سەروبەندەدا کەقسە لەسەر دوالیزمیەتی چاکەو خراپە دەکات, ئەو چیرۆکانەش کەبۆنمونە هێناویەتیەوە دەڵێ” پێویستە لەسەرخوا بەڵێنەکانی بباتەسەر هەروەك چۆن مرۆڤ بەڵێنەکانی خۆی دەباتە سەر” 11 لەوێ لەو بیرۆکەیەدا باس لەوەدەکات کەمەسیحیەت ئەگەر پێشتر

وەك خاوەن كۆشەیەكی مرۆڤایەتی سەریهەڵداو بەمەبەستی ئەوەی عەدالەتێك بۆسەرجەم مرۆڤایەتی بەرهەم بێنێت كەدواتر بۆسەر ژیانی واقیعی تەرجەمە كرایەوە بوو بەسیستەمێكی دەسەڵاتدارێتی, هەروەك چۆن كۆشمەكیشمی كاسۆلیك و پرۆتستانت و پڕۆشتریش حوكمڕانیەتی ئیمبراتۆریەتی رۆم و ئیماندارە مەسیحیەكان لەئارادابوو, ئەمە لەكاتێكدا واقیعیەتی دوالیزمی ژیان و بەریەك كەوتنی دژەكان و چارەسەركردنی لەنێو مێژوو بەتەواوی لەنێو باوەڕدارە تیۆریستەكان خەیاڵێكی دروست كراوە كەرەخنەگرەكانی مێژوو پێكیان هێنابوو, ئەوەش كەلەنێوان خواو ئینسانەكاندا پەیوەندیەك هەیە ئەگەرچی ناتوانین بڵێین وەهمە, بەڵام لەڕاستیدا لەفەرامۆشكردنی واقعێك بەولاوە هیچی تر نیە.

شیكاركردنی میژوو لەسەردەمی مەسیحەوە جۆرێك لەتەسك بینی مێژووی بەشەریەت بوو كەماركس ئاماژەی پێداوە, ئەوفاكتەرانە تێكەڵ بەدیالكتیكی مێژوویی بوون و لەگەل ئەزمونەكانی ژیاندا لەرووی نەوعی و باری كۆمەڵایەتی و مێژوویشەوە تێكەڵ بەیەكتر بوون “12 لەبەشی یەكەمی كتێبی سەرمایەدا هاتووە ” ئەو پاڵنەرانەی دەبینرێن لەرووی فۆڕمەوە لەژیاندا بەشێوەیەكی گشتی ئاماژەیە بۆسروشتی مرۆڤ “13 لەلایەكی دیكەوە سەبارەت بەپێویستیە دەرونی و غەریزیەكانیش هاتووە” ئەوە تێربوونی پێویستیە بنچینەییەكانە وادەكات بەرەو پێویستیە نوێیەكان بچین, لەهەمان كاتیشدا بابەتی بەكارهاتوو لەرێگای شتەبەكارهێنراوو پاڵنەرەكانەوە بەكاردەهێنرێت, تەنانەت خودی ئینسانیش لەرێگای تێربوونی پێویستیەكانیەوە بەرهەمدێن و ئیشكالیاتە نوێیەكانیشی هەر لەنێو ئەم پێویستیانەدایە كەپێویستی نوێ دەخوڵقێنن”14 ئەگەرچی ئەریك فرۆم پێی وایە چەمكی سایكۆلۆژیا و مەتریالیزم پێكەوە وێڵدەكەن, بەبۆچوونێكی هۆشیارانە نەك بەوەسفێك بنچینەی مێژوو, بەڵكو بەپێچەوانەوە وەكو هێزێكی تری شاراوەیە”15

هەرچی بۆچوونی ماركسیشە” ئەو هێزە لەغەریزە بنچینەییەكانی ئینسانە لەناو چوارچێوەی كۆمەڵگەیەكی چینایەتی دایە كەفۆڕم دەیەوێت ئەم ئاسەوارە دەرونیە واتە ئامۆژگاریە ئاشكرا بكات كەحیكایەتی بنچینەیی و تایبەتمەندیەكانی سێكسی نین, ئیدی ئەوكاتە دەكرێت بڵێین رێگا چارەی برسێتی ئاسانە ئەویش بەدەست هێنانی بژێوی و پەیدا كردنی نانە, بەڵام سێكس كەئیشكالیەتێكەو چارەسەر ناكرێ, پەیوەندی بەمێژووی سێكس و دەسەڵاتەوە هەیە” 16 ئەوەش كەلەبارەی فەلسەفەوە ماهیەتی خودی مرۆڤی دیاری كردووە, بریتیە لەكۆی ئەو تایبەتمەندیە دەرونیانەی كە (غەریزەی پاراستنی خود

غەریزەی موڵكایەتی تاك و غەریزەی دەسەڵات و هتد) لەجەستەی ئینساندا كۆما بووە….

سەرچاوەكان

1: دەسنوسە فەلسەفیەكانی كارل ماركس . بڵاوكراوەكانی كۆمەڵەی ئێران. وەرگێڕانی بۆ كوردی. ب ئارام
2: هەمان سەرچاوەی پێشوو
3: گۆڤاری سەردەم ژمارە 9 دۆسیەیەك دەربارەی ماركس ساڵی 2000
4: منگق ماركس. نوسینی یندریش زلنی . منشورات الابحاپ اشتراكیه ل159
5: نامەفەلسەیەكانی ماركس بۆ ئارنۆڵد سەبارەت بەدەوڵەت ساڵی 1842
6: هەمان سەرچاوەی پێشوو
7: الانتروبولوجیا السیاسیه. جۆرج بالاندیه. ت. علی المصری. الموسسه الجامعیه للدراسات والنشر والتوزیع ل22
8: الاصل العائله و الملكیه خاصه والدوله. فریدریك انكلس.ترجمه و الگبع. دار التقدم . موسكو
9: ئانتی دۆهرینگ باسێك لەسەر سۆسیالیزم (ئەنگلس) ل80
10: گۆڤاری سەردەم ژمارە 14 ل8
11: مدرسه فرانكفورت نشاتها ومغزاها وجهه نچر ماركسیه . د فیل سلیتر ت. خەلیل كلفت
12: سەرمایە بەشی یەكەم (كارل ماركس) ت. محمد عیتانی ل10
13: هەمان سەرچاوەی پێشوو
14: مرۆڤ لەروانگەی ماركسەوە . ئەریك فرۆم . وەرگێڕانی هەنگاو ساڵی 2000
15: مدرسه فرانكفورت نشاتها ومغزاها وجهه نچر ماركسیه . د فیل سلیتر ت. خلیل كلفت
16: منگق ماركس. یندریش زلنی. منشورات الابحاپ الاشتراكیه ل198. 209 . 217